

1488.

A SZÉPHALMI
KAZINCZY-MAUZOLEUM
EREKLYÉINEK JEGYZÉKE

GYÜJTÖTTE

BECSKEHÁZI BECSKE BÁLINT

BUDAPEST
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.
1909.

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

Ifjú koromban a kegyelet gyakran elvezérelt Széphalomra nagyszüleim sírjához s különösen az 1858—1860. években volt alkalmam oda többízben ellátogatni. Gyermeki kötelességet véltem teljesíteni s boldognak éreztem magamat, a midőn az akkor még gondozatlan sírokat felhantolhattam s nagyatyám düledező síremlékét, a melynek talapzatából az összekötő vaskapcsokat vandál kezek elorozták, saját kezemmel kijavítottam. Férfikoromban pályám távoli vidékekre vetett s Széphalmot 16 éven át nem láthattam. Azonban sorsom úgy hozta magával, hogy e 16 év elmultával mint állami tisztviselő Zemplén vármegye székhelyére neveztettem ki, s midőn új állásomat elfoglaltam, azt a fogadalmat tettem, hogy addig meg sem pihenek, míg Széphalomra ki nem zárandokolok. Az 1876. évi július 21-ike volt az a nap, a mikor annyi évek után Széphalmot újra láthattam. Utam első-sorban a sírokhoz vezetett; s miután kegyeletem adóját leróttam, szemügyre vettem azokat a változásokat, melyek ott e hosszú idő alatt végbementek. Az ősi ház, melyhez gyermekkori emlékeim kötöttek, melynek falai közt egykori lakói oly sok vidám és kínos napokat éltek át, melyből nemzeti irodalmunk szövétnéke oly sok éven át árasztotta szét világát, már akkor eltűnt a föld színéről. Helyére a nemzeti kegyelet díszes templomot varázsolt, a hazafiságnak szent templomát. Ez emlékmű fel volt ugyan már építve, de minden emlékeztető tárgy nélkül, üresen állott; csupán a szentély közepén állott egyszerű faoszlopon a Kazinczy Ferencz képe, mely alább az 50. sz. a. van felsorolva.

Rögtön megfogamzott bennem az a gondolat, hogy mindazon meglévő emléktárgyakat, a melyek nagyszüleimre emlékeztetnek, családunk körében össze fogom gyűjteni és a mausoleumban mint legilletékesebb helyen elhelyezem, hogy azok ott örök időkre letéteményezve, a tulajdonjog épségben tartásával, megőriztessenek.

E cél megvalósítása végett még az 1881. évben folytattam a M. Tud. Akadémiához, a mely 1882 márczius 19-én 293. sz. a. kelt átiratában indítványomat helyeselte s az emléktárgyak elhelyezésére két díszes, üvegfedelű szekrényt készíttetett. E szekrények azonban az emléktárgyak befogadására nem voltak elegendők, minélfogva 1897-ben az Akadémia jóváhagyásával új díszes szekrények készültek.

Az alábbi jegyzékben felsorolt emléktárgyak eredetére nézve megjegyzendő, hogy a tölem gyűjtött tárgyak *B* betűvel, a nagynéném özv. Kraynik Imréné szül. Kazinczy Eugénia, Kazinczy Ferencz leánya tárgyai *K* betűvel s végre unokatestvérem Hegedűs Lajosné szül. Hrabovszky Irén tárgyai *H* betűvel vannak megjelölve. Mi ez ereklyetárgyakat azzal a föltétellel adtuk és helyeztük el örök letétkép a mausoleumba, hogy azokhoz való tulajdonjogunkat örök időkre fentartjuk ugyan, de azokat a mausoleumból sem nekünk, sem maradékainknak kivenni és elidegeníteni nem szabad. De nem lesz szabad azokat onnan kivenni vagy kivétetni a M. Tud. Akadémia részéről sem senkinek. Az emléktárgyakat tartalmazó szekrények kulcsait, miként jelenleg én, mind végigcsaládunk valamelyik tagja fogja őrizni.

B. Becske Bálint.

1. sz. Fekete keretben üveg alatt Kazinczy Ferencz 33 éves korabeli hajfűrtje, mellékelve hozzá sajátkezűleg írott jegyzete ezen szavakkal: „Tulajdon hajam 1792“. — *B.*
2. sz. Érczeretben üveg alatt Kazinczy Ferencznek 1794 december 14-től 1795 június 5-éig terjedő idő alatt budai fogságában nőtt szakála. Lásd fogsága naplóját 1795 június 5-éről. — *B.*
3. sz. Érczeretben Kazinczy Ferencznek egy hajfűrtje 1825-ik évből. — *B.*
4. sz. Üvegfedelű dobozban Kazinczy Ferencznek különböző évekből származó három rendbeli hajfűrtje. — *B.*
5. sz. Fekete keretben üveg alatt Kazinczy Ferenczné gróf Török Zsófiának egy hajfűrtje. — *B.*
6. sz. Kék selyem szalaggal átfűzött puskagolyóbis. Ezen golyóbis sebesítette meg Kazinczy Ferencz testvérét, Kazinczy László gyalogsági ezredest a francziákkal vívott trebbiai csatában. Lásd „Magyar Pantheon“ 203-ik lapján. — *H.*
7. sz. Kazinczy Ferencz jegygyűrűje, melyet halála napjáig balkezének kis ujján viselt. E gyűrű belső lapján ez a körirat olvasható: „Kazinczy és Sophie 1804 augusztus 24 die.“ A gyűrű története ez: 1804 augusztus 24-én Nagy-Kázmérban jegyezték el egymást. Azonban évek multával a Kazinczy Ferencz által viselt gyűrű elpatlant, és akkor ő egy pesti útja alkalmával mindkét gyűrűt magával vive, egy pesti aranymivessel a két gyűrűből ezen egyet saját szemei előtt készíttette; míg az aranymives a gyűrűvel készen nem volt, addig a műhelyéből nem távozott, nehogy az anyagot elcserélje, vagy idegen anyagot vegyítsen bele. Kazinczy Ferencz az ujján ezen gyűrűvel húnyt el 1831 augusztus 23-án; e gyűrűt aztán legifjabb leánya, Iphigenia Becskeházi Becske Lajosné örökölte, ki azt élete végnapjáig mint szent emléket őrizte, s utolsó napjában Bálint fiának adta át további kegyeletes megőrzés végett. — *B.*
8. sz. „Die Pfalmen“ című Mendelssohn Mózes által fordított könyv, mely Kazinczy Ferencz tulajdona volt és vele volt budai fogságában, mint azt a könyv kezdő lapjának

belső oldalán látható jegyzete Kazinczy Ferencznek, igazolja. Ezen könyv egyik meglévő borítékán Kazinczy-nak több jegyzetei, s legifjabb gyermeke Lajosnak, az aradi vértanúnak, gyakorlatlan kézre valló gyermekkori névírása látható. A könyv hátulsó borítékának belső oldalán szintén látható Kazinczy Ferencznek 8 sort tevő és már alig olvasható feljegyzése. — *B.*

9. sz. Kazinczy Ferenczné imakönyve sötét bőrkötésben. E könyv eredetileg a Kazinczyné atyja, gróf Török Lajosé volt, mint az a Kazinczy Ferencz által a könyv címlapjának belső oldalára vetett feljegyzéséből látható. E feljegyzés alá írta aztán későbbben Kazinczy Lajos, Ferencznek legifjabb gyermeke német nyelven e szavakat: „Die Schrift meines Vaters“. Az imakönyv gróf Török Lajosnak 1810-ben június 23-án történt elhunytja után jutott leánya, Kazinczy Ferenczné birtokába, a ki azt haláláig híven őrizte és használta. Kazinczy Ferenczné 1842-ik évi február 14-én Nagyváradon elhalván, az imakönyv ottan állomásozott fia, Kazinczy Lajos akkor huszárhadnagy birtokába került. Kazinczy Lajos 1847-ik évben tiszti rangjáról lemondván, a katonaságot odahagyta; azonban bekövetkeztek az 1848-iki mozgalmas idők, midőn ő is a hon védelmére sietett. Akkor Szabolcsban, Gyulaházán lakó sógoránál, Becske Lajosnál időzván, az imakönyvet egyéb apróbb ingóságokkal Iphigenia nővéreinek Becske Lajosnénak adta által, ki azt 1890 márcz. 27-én történt haláláig szent erekleve gyanánt őrizte; az ő halála után Becske Bálint tulajdonába jutott. — *B.*

10. sz. Fekete keretben Kazinczy Ferencz arczkép-másolata idősebb korából, ugyanezen keretben van elhelyezve Kazinczy Ferencznének egy darab papírra cseppentett három csepp vére, a minek története ez: Egykor Kazinczynének orra vére elindulván, férje hét darab papírszeletet vágott és mindenik szeletre cseppentett három csepp vért; ezen szeletekből aztán mindenik gyermekének adott egyet-egyet, hogy ezt örök emlékül megőrizték. Ezek közül egyet őrzött meg Iphigenia leánya, a ki után fia Becske Bálint örökölte és most az ő tulajdona. Fájdalom, ezen egyen kívül többet nem sikerült felfedezni, mivel azok a Kazinczy Ferencz gyermekeinél vagy ezek utódainál elkallódtak. — *B.*

11. sz. Kazinczy Ferencz legifjabb gyermekének, Lajosnak huszár-kadét korában egy barátja, állítólag Gencsy Zsigmond által festett arczképe Becske Bálint tulajdona, a ki azt anyja Kazinczy Iphigenia után örökölte. — *B.*

12. sz. Eredeti kéziratban egy „Kis Magyar Gramatika“, melyet 1829-ben akkor 9 éves Lajos fiának, ki legifjabb és legkedveltebb gyermeke volt, részére irt szerető édes anyja gróf Török Sophie. — *B.*
13. sz. Eredeti kézírásban egy rövid Deák Gramatika, melyet Kazinczy Ferenczné irt ugyancsak Lajos fia részére. — *B.*
14. sz. Kazinczy Ferencznek egy tekenősbékacsontból készített burnót-szelenczéje, de melyet nem használt hosszabb ideig mivel használatközben fedele a saroknál elpattant. — *B.*
15. sz. Kazinczy Ferencznek egy fekete burnót-szelenczéje, a melyet sok éveken át haláláig használt. Kazinczy Ferencz legidősebb leánya özv. Kraynik Imréné, Kazinczy Eugenia tulajdona. Midőn Kazinczy Eugenia Becske Bálint öccsének a mauzoleumba elhelyezése végett 1890-ben a burnót-szelenczét átadta a következő megjegyzés kíséretében: „áldott emlékü atyám élete utolsó éveiben, súlyos anyagi körülmények közé jutott, nemcsak szellemi munkásságát fordította a magyar irodalom felvirágoztatására, de arra anyagilag is sokat áldozott; ezenkívül egy pár rosszlelkű uzsorás is érzékenyen megcsalta, a mi miatt csekély birtokát kénytelen volt elzálogosítani. Részint serdülő, részint serdületlen számos gyermekeinek nevelését nem volt miből teljesíteni, gyakran megesett, hogy házuknál 2—3 napig nem láttunk kenyeret. Ily nyomasztó helyzetben szegény atyám gondjaitól gyötörve gyakran töltött álmatlan éjjeleket, még most 80 éves koromban is világosan emlékszem, hányszor áthallottam a szomszéd szobából mély sóhajtásait s időközönként midőn burnótozni akart, megkopogtatá a burnót-szelenczét“. — *B.*
16. sz. Fekete keretben üveg alatt Kazinczy Ferencz legifjabb gyermekének, Lajosnak mint volt tullni katonai növényeknek és huszár-kadétnak első szakállá, melyet szeretett anyjának küldött. — *B.*
17. sz. Kazinczy Ferencz anyjának, Bossányi Zsuzsánnának halotti értesítője együtt rövid életleirása és jellemzése Kazinczy Ferencz által szerkesztve. E művecske 14 nyomtatott oldalra terjed s Kazinczy Ferencznek egynehány sajátkezű kiigazítása látható rajta. — *B.*
18. sz. Gessner munkáinak Kazinczy Ferencz által fordított és kiadott egy példánya, melyet Kazinczy Ferencz saját használatára tartott meg. — *B.*
19. sz. Kazinczy Ferencz által használt 1814-ik évi naptár, benne Kazinczynak több rendbeli sajátkezű jegyzete. — *B.*
20. sz. Három darab régi chinai porcellántányér, egy része

- azon chinai porzellánkészletnek, a melyet Kazinczy Ferenczné özanyja, gróf Rogendorf Károly Lajosné szül. gróf Pálffy Karolina után örökölt; e készletből Kazinczy Ferencz Iphigenia leányára 4 drb tányér szállott, azonban már ez időszerint csak 3 drb van meg. — *B.*
21. sz. Kazinczy Ferencz ideális pecsétnyomója, a melyet 1818 óta használt. E sárgarézből készült pecsétnyomó czímer pajzsán egy a Kazinczy-család czímerének sisakdiszében is látható, két lábon álló és bal kezében három nyilat, jobb kezében pedig almát tartó oroszlán van. A sisak és a sisakdisz helyett pedig egy kilenczágú korona, az egésztest alulról felfelé körítve egy sárkánykigyó félig öleli. Nyelére pedig e szavak vannak vésve. „Simon fecit 1818.” — *B.*
22. sz. Kazinczy Ferencz fiának, Lajosnak, az aradi vértanúnak pecsétnyomója. E pecsétnyomó aczélból készült s elefántcsont a foganatyúja. A nyomó lapján a Kazinczy-család czímere a czímerpajzson egy fiait vérével tápláló madár és a sikakon mint disz egy két lábon álló s bal kezében három nyilat, jobb kezében almát tartó oroszlán. E pecsétnyomót Kazinczy Lajos nagybátyám 1848 július havának elején, a mikor Mészáros Lázár magyar hadügyminiszter által honvédkapitánynak kineveztetett és szüleimnél időzött és onnan egyenesen Buda-Pestre sietett, hogy új állását elfoglalja, több ingóságaival együtt megőrzés végett anyámnál Anna Iphigeniánál hagyta; de fájdalom, azokat többé kezébe nem vehette, mivel abban Haynau által Aradon történt gyászos kivégeztetése 1849 október 25-én megakadályozta. — *B.*
23. sz. Kazinczy Ferencznek uti bőröndje, a mely fogsága alatt is vele volt Budán, Brünnben, Obroviczön, Kufsteinban és Munkácson. E bőröndben vannak elhelyezve minden rendszer nélkül a szüleimhez írott mindenféle levelek. — *B.*
24. sz. Kazinczy Ferencznének gróf Török Antoinette Zsófiának tüköre, a melyet szüleitől kelengyébe kapott. A tükör eredetileg ezüst rámban volt, azonban bekövetkeztek a családra a sanyarú napok, az ezüst keretet eladták s helyette a mostani egyszerű fekete fakeretbe foglaltatták. Ez állapotban adta azt Kazinczy Ferencz özvegye, mint kelengyedarabot, 1836-ban Becske Lajoshoz férjhez ment Iphigenia leányának, a kiről jelenlegi tulajdonosára, Becske Bálintra szállott.
25. sz. Üvegpalczk, melyet Kazinczy Ferencz munkácsi fogságában használt és kiszabadulásával, mint fogságának emléket, onnan elhozott. — *H.*

26. sz. Kazinczy Ferencznek munkácsi fogságában használt ivópohara, melyet onnan, mint fogságának emlékét szintén magával hozott. Gyermekait ezen pohárból kereszteltette (a hagyomány szerint!) a Jordán vizével. — *H.*
27. sz. Szilágyi Sámuelnek a XVIII. században élt nagyhírű debreczeni superintendensnek ivópohara. Ez a darab nem tartoznék ugyan a Kazinczy-féle ereklyék közé, de mivel Szilágyi Sámuel, e rendkívüli nagyeszű és nagy-tudományú ember, Kazinczy Ferencznek ifjabb éveiben a tudományokban egyik útmutató vezéresillaga volt és a kinek magyar pantheonában oly szép emléket emelt, — méltán helyet foglalhat e gyűjteményben. S különben is ez a darab a Beeske Bálint gyermekeinek ú. m.: *Margit, Katinka, Kálmán, Anna, Zoltánnak* éppen olyan családi emlékek, mint a szép atyjok *Kazinczy Ferenczre* emlékeztető ereklyék, mivel Szilágyi Sámuel édes anyjok *Szunyogh Irén* ágán nekik ösatyjok volt s így a két nagy emlékeztető ember vére bennök egyesült. — *B.*
28. sz. Kazinczy Ferencz kufsteini tömlőczéből a kilátást ábrázoló rajz, a melyet ő ottan készített egy óeska térkép hátulsó oldalára. Rajta Kazinczynak később reávezetett e következő sajátkezű jegyzete: „A kufsteini vár második numerusa alatt levő tömlőczöm kinézése az úgynevezett Kaiserberg felé, mely a várhoz mintegy fertály órányira emelkedett a rajta úszkáló felhőkig. Rajzoltam ott 1799-ben s nem lévén tintám s plajbászom, cse-resznyelé vagy málnaeczettel festettem a rajzolás. — *K.*
29. sz. Üvegborítékba tett juharfalevél, melyet Kazinczy mint kufsteini fogságát jelző emléket onnan hozott magával, sajátkezűleg reávezetett e felirattal: „Kufstein 1799.“ Lásd az Abafy által kiadott „Pályám emlékezete“ 182. lapján. — *K.*
30. sz. 16-odréti ivalakú piros bőrbe kötött könyv, a mely Kazinczy Ferencznek a munkácsi várban írt fordításait tartalmazza. A következő művek foglaltatnak benne: Emilia Galotti szomorú játék, Minna von Barnhelm, avagy a „katonaszerencse“ vígjáték, Ossiannak egy éneke Karrik-Thura és a szívképző regékből „A két szerencsétlen“. Az egész könyv tinta helyett vasrozsdával van írva. Első lapján Kazinczynak már későbbben tintával rávezetett a következő felirata: „Dolgozásaim a munkácsi várban 1800 és 1801. Minthogy az országlás rabjainak tintát nem engednek, vasdarabokat hánytam eczetbe; a papirost pedig Kufsteintől Munkácsig tartó utunk alatt lopva szereztem. Kazinczy Ferencz.“ — *K.*
31. sz. Kazinczy Lajosnak, az akkor hat éves és tiz napos

- gyermeknek 1826 okt. 30-án anyjához írt legelső levele, ki akkor az újhelyi hegyeken szüretelt. A levél öt-hat egy hat sorból álló kis versikéből áll, a melyet Lajos atyja Kazinczy Ferencz írónnal írt elsőbben a papírra, melyre ma mit aztán a kis Laló tintával kifestett. (Abban a korban a kezdő gyermekeket ily módon tanították írni. A negyvenes évek elején még engem is úgy tanítottak.) Mellékelve van ezen levélhez a mama válasza, a melynek hátlapján férjéhez is ír. — *B.*
32. sz. Feketén szegélyezett kettős üveglap között Krisztus-urunknak egy gyermekded képe, a mint vállán súlyos keresztjét emelve, szelid mosolylyal tekintve vissza egy utána jövő és hátán szintén keresztet emelő báránykára. Ezen kis képet Kazinczy Ferencz mint emléktárgyat adta akkor 12 éves Eugenia leányának, a midőn első áldozását 1820-ban az egek urának bemutatta. A kép hátlapjára Kazinczy Ferencz sajátkezűleg a következő emléksorokat írta: „Keresztedet viseld tisztelettel s a gondviselésben bízva. Nincs senki kereszt nélkül, a zúgolódás nem használ, még ingerli a fájdalmat s a szenvedőt megalacsonyítja. Ne csüggedj, nemes szenvedő! Isten ott vigasztal meg, a hol nem vártad. Ő tudja mit teszen, te nem tudod. Áldás rajtad, kedves leányom. Márczius 27. 1820“. — *K.*
33. sz. Pyrker László: „Tunisiás“-ának egy példánya, mely a Kazinczy Ferenczé volt. Fedelének belső oldalán Kazinczy Ferencznek némely a munkára vonatkozó sajátkezű jegyzetei, valamint a gyermek Kazinczy Lajos név aláírása látható. — *B.*
34. sz. Tájképet ábrázoló kisdud vízfestmény nagyanyám, Kazinczy Ferenczné műve. Az én tulajdonom. — *B.*
35. sz. Mathioli Péter Andrásnak nagy foliánsalakú fekete bőrkötésben német nyelven írt növénykönyve, a melyet Joachimus Kamerarius megbővített és átdolgozott Nürnbergben 1586-ban; nyomtatott Mainai Frankfurtban, 1600-ban. E terjedelmes műben 156 gyógynövény ismertetése foglaltatik. Igen kimerítően le van írva benne minden növénynek alakja, tulajdonsága, gyógyereje úgy külsőleg, mint belsőleg használva. A benne említve lévő növényeknek még ma is igen szép eleven színű rajzaival. E könyv szerzője a maga idejében, mint természettudós is nagy hírben állott. Maga a könyv a gróf Török Lajos tulajdona volt, ki nemcsak a chemiával, hanem az alchimiával is szenvedélyesen foglalkozott, feltalálója volt egy arcanumnak, a melyet

- nagy hírrel alkalmazott, mely arcanum készítése módjának titkát most már csak az én irattáram őrzi. Gróf Török Lajos, mint maga idejében hazánk leghumánusabb és legnemesebb szívű embere, sokat foglalkozott a betegek gyógyításával, mely tulajdonságát nagyban örökölte idősebb leánya, Sophie Antonette Kazinczy Ferenczné, valamint ennek gyermekei is, a kik legnagyobb örömlükét abban lelték, ha az ő házi szerek által a szenvedő betegeket gyógyíthatták. — *B.*
36. sz. Zöld babérkoszorú, Kazinczy Ferencz születésének 100-ik évfordulója napján 1859. évi okt. 27-én a Magyar Tudományos Akadémia által tartott diszülésben Kazinczy Eugeniának ajándékozta. — *K.*
37. sz. Kazinczy Lajosnak az aradi vértanúnak ékszerszekrénye, benne vannak édesanyjához írt levelei és emlékkönyve, úgyszintén testvéreinek, Iphigeniának emlékkönyve és több apróbb családi emléktárgyak. — *B.*
38. sz. Két darab fehér márványból készült s fekete márványalapon álló hamuveder; a mely Kazinczy Ferencz íróasztalát ékesítette s elégetett papirhamvakat tartalmazott. Midőn Kazinczy Ferencz 1794 deczember 14-től 1801 június 28-ig tartó fogságában szenvedett, azon idő alatt az akkor még hajadon gróf Török Sophie szüleinek jóváhagyása mellett jegyet váltott Maximilien Comte d'Etoile francia emigranssal. A házasság akkorára halasztatott, míg a sors kimutatja, hogy remélheti-e d'Etoile hazájába való visszamenetelét. Végre kitöröltetett az emigransok sorából és Franciaországba visszamenván, ottan megházasodott, elvett egy gazdag polgárleányt és Páris közelében egy falut szerzett. 1804 nov. 11-én Kazinczy Ferencz és gróf Török Sophia egybekeltek, a mikor aztán d'Etoilenek Török Sophiához intézett leveleit közmegegyezéssel elégették és azoknak hamvait e két hamvvederben tartották. Mindkét hamvveder az én tulajdonom; tartalmukat, a hamvakat gyermekkoromban még láttam, a melyek azonban elkallódtak. — *B.*
39. sz. Kazinczy Ferencznek 32 éves korában olajba festett képe, a kép hátlapjára Kazinczy Ferencz sajátkezűleg ezt írta: „Kazinczy Ferencz Bécsben festette 1791-ben, Stunder János Jakab dán születésű; oly jól, hogy szarvasi praedicator, Tessedik Sámuel engem sohasem látott, de a képet Stundernél látta és egyszerre reám ismert, a midőn 1793-ban hozzá beléptem“. Eredetileg életnagyságú volt, de rámájából kivétetvén és összegöngyölítetvén, ezáltal az olajfesték kipótolhatatlan repe-

- déseket kapott, csak a fej és a mell egy része maradt épségben. Megemlítem, hogy Kazinczy Ferencz ezen a képen banderialis ruhában van lefestve. Ugyanis, a midőn II. József császár az általa eltörölt alkotmányt, halálát közeledni érezvén, a magyarnak visszaadta és szent koronánkat Budára visszaküldötte. Ekkor a vármegyék közlekedéssel koronaőrző bandériumokat küldöttek. Abauj vármegye mint banderialis tagot felküldötte Kazinczy Ferenczet is. E jelen kép ezen banderialis ruhájában ábrázolja. Ez egyenruhában írta szent koronánk mellett őrt állva előszavát „Hamlet“ című művéhez. — *B.*
40. sz. Kazinczy Ferenczné gróf Török Sophiának gyermekkori olajba festett arczképe. Hátlapjára Kazinczy Ferencz sajátkezűleg ezeket írta: „Igen jól eltalálva festette 1787-ben Klimesch. Gróf Török Sophia idősb leánya, Lajosnak gróf Rogendorf Aloyziától született 1780. február 19-én“. — *B.*
41. sz. Gróf Rogendorf Ferencz Antalné, szül. Götzen Mária Borbála grófnőnek Kazinczy Ferenczné anyai nagyszülőjének életnagyságban festett képe. Ugyanilyen alakban meg volt családunk birtokában a Rogendorf Ferencz Antal képe is, azonban 1860 körül valamely költözökös alkalmával elpusztult. — *B.*
42. sz. Kazinczy Ferencznek írónnal rajzolt képe 1828-ik évből, a kép alján látható Kazinczynak a képre vonatkozó sajátkezűleg írt megjegyzése. — *B.*
43. sz. Kazinczy Ferenczné atyjának, gróf Török Lajosnak képe rézmetszeten, a melyet a Klimesch által 1787-ben festett kép után Kazinczy Ferencz metszette. — *B.*
44. sz. Kazinczy Ferencznek 1782-ik évben készült árnyképe, alatta Kazinczynak a képre vonatkozó sajátkezűleg írt megjegyzése. A mint látható, akkor Kazinczy a Mária Terézia korabeli divat szerint haját még varkocsba fonva viselte. — *B.*
45. sz. Kazinczy Ferencz széphalmi lakásának képe, a mint 1859-ig fennállott. A hatvanas években a lakóház leromboltatott és helyén a mostani mausoleum építtetett, a régi ház fekvésének azon részén, a hol Kazinczy Ferencz dolgozószobája állott. — *B.*
46. sz. Kazinczy Ferencz síremlékének képe 1859-ből. E síremléket 135 lépésnyire a mausolamtól eső sír fölé Kazinczy Ferencznek elhalálozási évében 1831-ben emeltette özvegye. E sírnek első halottja lett Kazinczynak első szülőttje, a kis Iphigenia, ki 1806 aug. 18-án egy éves és tíz napos korában halt el. Hat nap mulva

a gyermek elhúnyta után Kiss Jánoshoz írt levelében azt írta Kazinczy: „jobbja és balja mellett én és Sophie fogunk fektüdni“, úgy is történt. E levél írása után éppen 25 év múlva 1831 aug. 24-én helyezték Kazinczy Ferenczet örök nyugalomra a kis Iphigenia hamvaihoz; még 11 év múlva követte őket a szerető hitves, anya, kit gyermekei Nagyváradról, hol 1842-ik évi febr. hó 14-én halt el, szeretteikhez szállították. E sirban hárman nyugosznak. Kazinczy református volt, neje és leánya azonban katolikusok; a sirhalom fejénél látható kis kökereszt őket jelzi. E síremlék keleti és déli oldalán olvasható verses feliratok egyike Kazinczynak irodalmi és kebelbarátja, gróf Dessewffy József tollából származik és így hangzik:

„Hatszor tiz télen át íróink disze, vezére,
Honnyelvünk gyönyörű tolla Kazinczy Ferencz,
Sok muló tapson s kínon túl élve meredten
Végre ide e friss zöld hantnak alája került,
Lelke felette lebeg hatván mindenfele, mert azt
Friss szellő hálás honkebelekre viszi“.

A keleti oldalon lévő felirat így hangzik:

„Látnok szenvedtél zivatarral küzdve derítéd
A hon egét, 's magadat sujt le a zivatar
Légyen mondad a haza éljen vesszek el én bár,
Múló fürgeteg ez s a haza fénye örök.
Most nyugszol, csillagkoszorú fed olimpus egében;
Általad a haza él, 's él örökíteni neved!“

E sírfeliratot Csicseri Ormos László, a sárospataki főiskolának egykori növendéke az idő előtt korán elhalt költő írta.

A síremlék, mint a képen látható a tetemek fejénél a sírnak északi részén állott, azonban a Magyar Tudományos Akadémia 1882-ben elhatározta, hogy a sir díszes vasrácsozattal vétessék körül, a mikor aztán szépészeti szempontból az emlék a sírnak déli végéhez vitetett által, így az mostan Kazinczy Ferencz tetemeinek nem fejénél, de lábainál áll. — B.

47. sz. A mauzoleum szentélyében az álló könyvszekrény felső részén, Kazinczy Ferencznek fehér márványból ifjú báró Vay Miklós által 1868-ban készített relief mellszobra; mely szobrot a mauzoleum a készítő művész ajándékaiból bírja.
48. sz. A szentély elő részének közepén díszes fekete márványalapon áll Kazinczynak igen hűen készült fehér márvány mellszobra, a mely szobor a Magyar Tudományos Aka-

démia tulajdona. Ezen szobor volt a magyar nemzeti múzeum disztermében az 1859-ik évi okt. 27-én tartott százados ünnep alkalmával felállítva — koszorúzva a 36-ik szám alatt látható babérkoszorúval. Későbbben a szobor a Magyar Tudományos Akadémia üléstermének egyik fődiszét képezte több éven át. E szobor eredetét a Kazinczy születése évszázados emlékére tartott ünnepről kiadott akadémiai emlékkönyv ekként írja le: „Ferenczy István még 1827-ben dolgozó márványban Kazinczy fejét, a mint látszik arczképek és egy gypsszobor használatával, mely 1788-ban készült, Kazinczy maga meg volt véle elégedve. E szobort jelenleg a meghalt művész egyéb mellszobraival együtt testvéröccse József birtokában van. 1834-ben Kölcsey Ferencz az országgyűlés alatt Pozsonyban a követek között izgatott egy Kazinczy-emlék mellett, de mindössze csak száz és néhány frtot bírván e célra gyűjteni, ezeket midőn Szatmárba visszavert, Fáy Andrásnak adta által, ki Pesten a nemzeti kaszinó tagjai hozzájárultokkal a kis gyűjtést négyszáz s mintegy 80 forinttal szaporítván, s önmaga ötszázig kiegészítvén, úgy hitte, legcélszerűbb lenne mellszobrot készíttetni, s azt a M. Tud. Akadémia termében felállítani. E végre szerződött is Ferenczy Istvánnal az annál levő büst-mása iránt, mely azonban midőn 1854-ben Rimaszombatban meghalt, befejezetlennek találtatott. Ezt adta tehát Fáy az Akadémiának, a mely kénytelen volt a mű befejezéséről gondoskodni. Szepesi születésű derék művészünk Marsalkó János lőn megbízva, ki azon gipszlenyomat segítségével, melyet Kazinczy 1816. évben Kolozsváron vétetett magáról, s így a körvonalakra és arányokra nézve biztos támaszpontokat nyújtott, azt Kazinczy ismerősei közös vallomásaik szerint szerencsésen fejezte be“. Ezen szobor a M. Tud. Akadémia igazgatótanácsának 1882 okt. 8. hozott határozatából a szépművészeti mausoleumé lett s annak egyik főbb diszét képezi.

49. sz. Kazinczy Ferencznek Donáth által olajba festett életnagyságú idősbkorú mellképe; Kazinczy Eugenia ítélete szerint a kép ninesen hüen eltalálva. E kép a M. Tud. Akadémia által küldetett a mausoleumba.

50. sz. Kazinczy Ferenczet életnagyságban ábrázoló olajfestésű mellkép, festve Pesky nevű festő által 1828-iki évben. A kép hátlapján Kazinczy Ferencznek a következő sajátkezű felirata látható: „Báró Vécsey Pál barátomnak emlékül. — Széphalomban 1829 jun. 23-án“. E felirat alatt pedig a következő későbbi felirat van: „Báró

- Vécsey Pál és neje Novák Sarolta hagyatékából a széphalmi Kazinczy-emléknek. — Bodrog Szerdahely 1875 szept. 17. Br. Vécsey Gyula". Így ezen kép a mauzóleum tulajdona.
51. sz. Kazinczy Ferencz egy kisebb alakú olajba festett képének hű másolata. Ezen másolatot nagynéném Kazinczy Eugenia készíttette az 1896-ik évben és küldte a mauzóleum díszítésére. Az ő állítása szerint e másolat az eredetinek teljesen hű mása. Kazinczy Ferenczet utolsó éveiből a leghűebben ábrázolja. — *K*.
52. sz. A pesti nemzeti színházban 1859-ik évi október 27-én Kazinczy Ferencz születésének százados ünnepén tartott díszelőadást jelző színlapnak egy díszpéldánya. — *K*.
53. sz. Diszes barna keretben babérkoszorú. Az 1890-ik évben tíz napi időköz alatt Kazinczy Ferencznek, még akkor életben volt gyermekei közül kettő halt el és temettetett el Széphalmon: Emil Traján nyugalmazott cs. és kir. huszárőrnagy és Anna Iphigenia becskeházi Becske Lajosné; amaz elhalt márczius 17-én ez pedig márczius 27-én. A még legidősebb testvér, az akkor 82 éves Eugenia ezen agg korában azon év június havában, lakóhelyéről Budapestről elzarándokolt Széphalomra szülei és testvérei sírjához, és azok emlékezetére kegyelete jelül tette le ezen koszorút a mauzóleumba.
54. sz. Kazinczy Ferencz igen kedves unokahugának Kazinczy Sophie, gróf Vay Ábrahámnénak képe. Vay grófné 1844-ik évben Pesten hirtelen elhalván, e kép őt mint halottat ábrázolja. — *B*.
55. sz. Kis nemzeti színű zászló, a mely azon zászlók közül való, a melyek a széphalmi sír felett 1859. évi decz. hó 30-ik napján tartott évszázados ünnepélyen voltak kitézve. Akkor jelen volt édes anyám vitte el magával mint emléket és kegyelettel őrizte haláláig. — *B*.
56. sz. Egy nagyszabású festmény, melynek tárgya: Kazinczy Ferencz és Kisfaludy Károly első találkozása E művet Orlay Petrics Soma festette az ötvenes években és az 1859. évi október 27-én a M. Tud. Akadémia által tartott Kazinczy-ünnepély alkalmával a Nemzeti Múzeum díszterme melletti rotundában volt kiállítva. E mű létesülése gróf Forray Julia, gróf Nádasdy Lipótnénak köszönhető, ki is a főrendi hölgyek körében aláírást nyitván, a nagy műhöz szükségelt költséget előteremtette és magát a képet pedig az évszázados ünnep örök emlékeül az Akadémiának felajánlotta. A M. Tud. Akadémia aztán később az a mauzóleumban való elhelyezését

végett Széphalomra küldötte. Az adományozó főrangú hölgyek névszerint meg vannak nevezve a Kazinczy Ferencz születésének évszázados ünnepéről 1859-ik évben kiadott „akadémiai emlékkönyvben“, ugyanott van megírva a képnek magyarázata is Toldy Ferencztől.

57. sz. II. Rákóczi Ferencz olajban festett életnagyságú mellképe érettebb férfikorából, mit igazol az aranygyapjas rend jelvénye, a melyet már törökországi bujdosása alatt nyert. Ezen kép nem tartozik ugyan a szorosán vett Kazinczy-ereklyék közé, de mint hogy Kazinczy Ferencz ősei 1630. év óta szolgálták a Rákóczy-házat s annak védőszárnyai alatt foglaltak tért Zemplén-, Abauj- és Ung-megyékben, s különösen Kazinczy Ferencznek egyik őse Kazinczy András mint Ung vármegyének alispánja Rákóczy Ferenczcel annak bécs-újhelyi szökése után Lengyelországban bujdosása alatt, folytonos összeköttetésben volt, sőt bejövetelekor Bereg megye szélén, a Tiszánál egy általa szervezett felkelő lovascsapattal Vásárosnamény táján fogadta és üdvözölte s a nagy fejedelemnek hűségében állhatatosan kitartott és mint ezredes kapitánya mindvégig megmaradt; illő, hogy ezen elrongyolódott ősi képe családunknak a többi ereklék között itten letéteményeztessék és itten maradjon.—B.

58. sz. Nagyugróczy Bossányi Ferencznek, Kazinczy Ferencz anyai nagyatyjának képe, festve Tertina Mihály András arcképfestő és egykori nagyváradi akadémiai tanár által 1786-ban. A kép hátlapján ezen felírás áll: Dominus Franciscus Bossányi. De eadem et Nagyugrócz Cottus Bihar ad Comitia 1751 & 1764. Ablegatus Nuncius, mortuus 12. Jun. 1786. Pictus manu Andr. Tertina. 1772. Bossányi Ferencz Biharvármegyének sok éveken át főjegyzője és megyéjének tapsolt szónoka volt egyetemben Baranyi Gáborral testi lelki jó barátjával mint e felírásból látható két országgyűlésen át követe is volt a Mária Terézia alatti elnémetesítő korszakban. Ezen időben adta szájról-szájra egy követtársuk e jellemző kis mondatot, mely sokáig fenmaradt a bihari nemesség között:

Bossányi Ferenczem, Baranyi Gáborom,
a kiken még nem fogott a német korom.

Ez a kép az utóbbival együtt a Kazinczy-család tulajdona.

59. sz. Nagyugróczy Bossányi Zsuzsánna. Kazinczy Ferencz édesanyjának idősebb korabeli mellképe. E kép a Kazinczy-család tulajdona.

60. sz. Kazinczy Ferencznek olajba festett képe gyermekkorából 1763. évből. Kazinczy Ferencz atyjának Kazinczy Józsefnek kedvencz eszméje volt az, hogy első szülöttjét a kis Ferust, mint ő nevezte, katonává fogja képeztetni. Ez okból, midőn 1763-ban a nyári hónapban feleségével az igen szép Bossányi Zsuzsánnával a bártfai fürdőbe utazott a kis Ferenczet is magukkal vitték. Eperjesen megállapodván magokat egy Eperjesen élt Kramer nevű festőművésszel lefestették. Lefestették pedig atyjának ideája szerint, a Károly főherczeg-ezredének tiszti egyenruhájában. A pajkos festő a képen látható tisztecskének jobb kezébe egy cseresznyét evő gimpli-madarat festett. E kép a férjhezmenetelekor adatott a nagyanyám által az én felejtethetlen édes anyámnak, Anna Iphigeniának, a ki azt mindvégig híven őrizte. Azonban az anyám kérésemre a képet nekem adván, én azt 1865-ben felküldtem a M. Tud. Akadémiának további megőrzés végett, mivelhogy Kazinczy Ferencz egyik naplójában ezen képnek keletkezéséről is bővebben és részletesen emlékezik. Későbbben a M. T. Akadémia értesülvén arról, hogy a Kazinczy Ferenczre vonatkozó ereklyéket összegyűjteni szándékozom, beküldötte ezen képet is együttesen a 61. szám alatt lévő Stunder János dán születésű festő által festett képével Kazinczy Ferencznek. Ezen 61. számú képnek hátlapján a következő felírás látható: Kczy Fer. Stunder pictus 1797.
-

